

قه پیرانی خو نهر و خو نهری

قه پیران ... عه باس جه میل ج ماو

بیانوه نانهوی ز ر لک له خو نهر و نووسهر و ئهوانه ی له سهر ر شنبیری حساب ده کر ن، گوایه سهرقا ن به بژ وی ژیان و ک شهکانی دیکه ی ک مه ایته ی و سیاسی... هتد، ب یه دوور که وتوونه تهوه له خو نندهوه، بهومانایه ی ه کارگه ل کی شهرعیان هه یه، که نه پهر ژاونه ته سهر خو نندهوه، ههروه ها ج ر کی دیکه ی بیانوو هه یه، که له بری خو نندهوه ئه و داتایانه ی له ن و کت ب هه ن به ئاسانی له ر ی که نا ه جیاوازهکانی راگه یان دن و ت ه ک مه ایتهکانهوه دهست ده کهون، ئه مه ب ته مایه ی ت که کردنی قه پیرانی خو نهر و خو نهری قه پیران.

هاتنی ک ر نا و که ره نتینه کردن، بیانوویه کی ک م دی دایه دهست ئهوانه ی، که پ شتر نه یانده خو نندهوه، ئ ستا گوایه مادام له ما هوهن، که واته کاتی خو نندهوه یان له بهردهسته، ئه مه ئه و نال ژیکیه یه داتایه کمان پ ده به خ ش ت، که پ شتر ئه و به ناو ر شنبیر و نووسه رانه نه یان خو نند تهوه و ته نها به جهسته له سهر کایه ی ر شنبیری حساب بوون، ئه گه رنا خو نندهوه پر سه یه کی بهردهوامه و هیچ بیانوویه کی گهره ک نییه تا کو به دوا ی قه پیراندا بگه ن.

قه پیرانی خو نهر و خو نهری قه پیران دوو ک شه ی جودان له بواری مه عریفیدا، ره هندی یه که م، که خو نهری قه پیرانه، ک مه گه به رهو جه هالت ده بات ئه گهر ئه م دیارده یه بهردهوام ب ت، چونکه خو نهری قه پیران به خو نهواری موناسه باتی دهوتر ت، که له ئه نجامی خو قانندی ئه و فهزا ته ماویه، یان ئه و که شه ئا زه ی ل ره و له و سهره ه ده دهن و ناچار ده بن بخو نندهوه، نمونه ی سهرده مهکانی شه ی ناوخ یان که ره نتینه، یان فیراری زه مه نی به عس... هتد.

قه پیرانی خو نهریش بریتیه له نه بوونی خو نهری جدی، یان ئهوانه ی ئاماده نیین پاره له کاغز سهر ف بکه ن، به ک مه لک ب و بیانوو، که له سهره وه ئامازه مان پ کرد، نموونه ی ئ ستای به ناو پایتهختی ر شنبیری، که خاونی ئه م رسته نامه عریفیه ن، له کات کدا ز ر لک له خه که که ی شه ی وه دهسته نانی ئه و نازناوه یان ده کرد شاره که (پایتهختی ر شنبیری) ب ت، جیا له چه ند دهزگایه ک به ئامازه ی چه ند سیاسییه ک به ده بر ت ب مه بهستی تایبه تی و بهرژه وندی تا ک و حیزبی، ههر ئه مه شه وای کردوو ه هیچ دهزگایه کی چاپه مه نی یان ر شنبیری نه چ ته سهر و له نیوه ی ر مایه پوچ ده بنه وه.

خ ئه گهر بـت و ئه م فهزايه به سهر شو ئه كاني تر دا بگشت ئـرـتـ..
ئه و كات ده بينين به هه مان نه غمه گـراني بـ يه كتر ئهـن و قه يراني
خو ئـهـر ده بـته ئه مري واقيع.

بـيه به شـكي زـر له خو ئـهـري ئاسايي، به پا ئـپـشتي ئه وه ي قه يراني
به رده وام هه يه، نابيين روو بكه نه كتـبـخانه كان به مه به ستي كـيـني
كتـبـكـ، يان به دواي ده قـكه وه بن بـ ئه وه ي بتوانن ههـسـهـنگـانـدـنـكـ
بكه ن، يان به راوردكاري و جياوازيهـكـ لهـنـوان ده قـي ره سهـن و ده قـي
دروستكراو بكه ن، يان جياوازي لهـنـوان ئه و با به تانه بكه ن، كه
به گـيـي سه وزى حيزبي دـنـه چا پكردن.

له قه يراندا ئاساييه خو ئـهـر دوو چاري دووركه وتنه وه بـ له
خو ئـنـدنه وه، چونكه ئه و كات ئينسان سهرقاـيـي خـ رزگاركرده له
كـشـهـكاني رـژ، بهـمـ لـژيـكـ نـيه خو ئـهـر به دواي قه يرانه وه بـت
تاكو بخو ئـنـته وه، ئامانجي سهره كي قسه ي ئـمـه له سهر ئه م پنته يه.
ئـمـ حاـهـتـهـش هـكـاري هه مه چه شني هه يه، ناكرـ قه تـيسـ بكرـ له چه ند
خا ئـكـدا، چونكه خو ئـنـدنه وه ده رهاويشته ي به شـكي نه بـاوـهـي قه يراني
شارستانيه ته، يان روونتر بـيـن بـ خـي ديارده يه كي شارستانيه و
سهره تايهـكـ بووه بـ وه ده ستهـنـاني مه عريفه و پـكـهـوهـيي و كه ره سته ي
رـژانه ي په يوه ست به گه شه ي كـمـهـايه تي و ئا بووري تـاد.

لايهـنـكي ديكه ي قه يران ئه وه يه، كه كوردي خو ئـن و عه ره بي خو ئـن،
بيا نووي ئه وه يان وه رگرتووه، كه ده قه كان به زمانـكي خـراپ
نووسراونه ته وه، ماوه يه كي زـر بهـي بـاوـكـراوهـكاني با به تگهـلـكي
عه ره بي يان ئينگليزي..هتد، كه ده كران به كوردي، دياره مه به ست له
نه وه ي شه سته كان و هه فتاكاني سه ده ي را بووردوو، كه ئـسـتا كتـبـكـ
ده بينن كراوه به كوردي، دهـنـن له زه مه ني خـيدا به زمانـي عه ره بي
خو ئـندوو مانه ته وه، له راستيدا ئه وان نه يان خو ئـنـدته وه، بهـكـو ته نها
ناو و ناو نيشانه كه يان بيستووه، بـيه ئـسـتا هه رچي زياتره به په له
ده يخو ئـننه وه، كه واته پرسياره كه ئه وه يه بـچـي له كاتي سه پـنـدراودا
وه كو كاتي كه ره نتيه كردن خو درووست ده كا ته وه، وهـمـي ئه مه
به گومانـكـ ده ستهـنـده كات، كه را بردووي ئه و ته رزه خو ئـهـره هه مان
ئـسـتايه كه ده بينين.

ماوه يه كه له ناو تو ئـژي نووسه ران كـمـهـه كه سـكـ په يدا بوونه، كه
پـشـتر كتـبـيان ده كـي نه يان ده خو ئـنده وه، كه چي ئـسـتا له م سه رده مي
كرـنايه مـشـكيان بردووين گوايه خه ريكي خو ئـنـدنه وه ن، له كا تـكـدا دـن
كتـبـبي ده ستي دوو ده خو ئـننه وه، چـن خو ئـنـدنه وه يهـكـ، ئه ويش ته نها
گـيـانه وه ي حيكايه تي ناو ده قه كان ده خو ئـننه وه، يان هه ر كوردي
ئه خو ئـننه وه له كا تـكـدا ئه بـ نووسه ر له خو ئـهـري ئاسايي جيا بـته وه و
بزانه به هاي تيوري نووسين چي يه.

بـ نمونه.. کاتـكـ مارکیز ئەخوـنینهوه یان کافکا یان سارتهر یان نه جیب مهحفوز یان هارـکـی مورا کامی، دهـبـ جیا یان بکهینهوه، چون ههریهـكـ له مانه ستایـیـ نویسیان سهر به تیـرـکن، هه یانه واقعیه یان خهیاـیهـ یان واقعی ئەفسانهیی یان پهروهردیه یان رـمانـی مـدـرنه...تاد، نموونهش ئەوهیه کاتـكـ جهنگیز ئەتیماتـقـ ئەخوینینهوه دهـبـ بزانیـنـ بـچی لهـرـمانـی ماـئاوا گوـساری ئەسپ وه کو کارـکـتهری سهرهکی له جـگـهی مرـقـه .

قسه کردن له باره ی دهقهوه چـژـی خـی ههیه، ههروهه ها تـاـوانینیش له کاتی خـیدا بـ نووسهر بههای خـی ههیه، سهر به خـیش مهرجـکه له مهرجه کانی ئایدیای خوـنهر، تا کو بزانی ئایا چ جـگـهوـگـهیهکی گرووپ بهندی گرتووه، ئەم خوـنهری قهیرانه هیچ یهـكـ له مهرجانه ی تیانیه، ئەگهر گرووپ بهندیش بکات، چونکه ههم خوـنهر و ههم نووسهر، دوو کارـکـتهرن، که دهـبـ په یوهست بن به ئایدیاوه، ئەمه قسه ی سارتهره له کتـبی ئەدهب چیه.

به لایه نی که مهوه بـ خوـنهر دهـبـ بزانی بـچی رـمانـكـ یان دهـقـكـ زووتر کاریگهری له سهر فکری دهکات یان بـچی نایکات، بـ نموونه کـنـستانین گـرگیـ لهـرـمانـی کاتژمـرـ 25 باس له به میکانیک بوونی مرـقـ دهکات، ئەمه پـشـینی نووسهره، ههروهه ها ئەلیـتـ له دهقی شیعی وـرانه خـاـکـ دا بـانـکی له گهـ رابردوو دروستکرد، که کاریگهری له سهر خوـنهر دانا، کافکا له رـمانـی ئەمریکا پـشـینی ئەوه یان کردووه، که مرـقـ ئەگاته ئەو قـناغی که بوونی زیاده، بـیه خـکووشتن باشتترین چاره سهره، ئەمه ئایدیا یه کی تایبه ته، که خوـنهر به لای خـیدا راده کـشـ، له کاتـکـدا ئەم دهقانه پـشـ و پاشی شهـی سارد نووسراون، که چی خوـنهری قهیران له بری ئەوه ی چـژـی ئەو دهقانه له نووسینه کانیاندا رهنگبدا تهوه، تازه به تازه ها توون به زمانی شکاوی کوردی ئەم تـکـستانه دهخوـننهوه، له کاتـکـدا ده بوو خوـندنهوه یان بـ بکردایه، که چی به پـچهوانهوه وهـکـ بـی خاوه نی ئەو دهقانه دوـنـ نووسیـبـتیان، ئەمهش بـ خـی بهـگـه ی ئەوهیه له سهردهمی خوـنهری قهیرانیـن، نهـكـ قهیرانی خوـنهر، خوـنهری سهردهمی قهیرانیـش له کاتی به سهرچوو ئەخوـنـتهوه، مه بهست له کاتی به سهرچوو، ئەو کاتهیه که زه من هیچ به هایه کی نه ماوه، ئەگهر نا ده بوو ئەو خوـنهرانه، که ته مهـنـکه لهـنـو خوـندنهوه و نووسین بوونه، یاده وهـریان هه بوایه له گهـ ئەو تـکـستانه.

هیچ نووسهرـكـ یان هیچ خوـنهرـكـ له قهیراندا فریای ئەوه ناکه وـ دهـقـكـ به راوردی دهـقـکی تر بکات، یان کـ پـشـ ئەوی تر نووسیوـتی، بـچی نووسراوه..؟ له بهر ئەوه ی ئەم خوـنهری قهیرانه له زه مه نی خـیاندایا شاره زای دهقی رهسهن نه بوونه، بـ نموونه ئەگهر جـاـکـ

بریفه‌ریان نه‌خو‌ندب‌ته‌وه نازانن مانای ده‌ق‌ک چیه و ب‌چی پ‌یه‌تی له‌جیاوازی ره‌گه‌ز، وه‌خت‌ ئه‌مانه نه‌خو‌نرا‌ب‌ته‌وه، به‌م کاته دره‌نگه فریای به‌راوردکاری ناکه‌ون، ئه‌گه‌ر ب‌ت و ده‌قه‌کانی فلا‌بیر نه‌خو‌ننه‌وه، حه‌تمه‌ن ناتوانن په‌تاته خ‌ره‌کانی فره‌اد پیربا‌ به‌راورد بکه‌ن، چونکه ئه‌سه‌ه‌ن پ‌شتر نه‌یان خو‌ند‌ته‌وه.

له‌ چ‌ژ‌ی خو‌ندنه‌وه‌شدا ئه‌گه‌ر که‌سه‌ک توخمی فیکری ئه‌ده‌بی نه‌خو‌ند‌ته‌وه ناتوان‌ بخو‌ند‌ته‌وه، ب‌ نموونه ئه‌گه‌ر ب‌ت و کت‌بی 3 وتاری ر‌اند بارت یان کت‌بی چ‌ژ‌ی ده‌ق نه‌خو‌نیته‌وه، حه‌تمه‌ن نازانی چ‌ژ‌ چیه.

ب‌یه خو‌نه‌ری ناو قه‌یران له‌م تیوران‌ه ت‌ناگات، چونکه فیکری ئه‌ده‌بی ناخو‌ند‌ته‌وه، له‌ده‌ره‌نجامدا ته‌نها ئه‌توانن ب‌ن ده‌ق‌کی خ‌شو هیچی تر، به‌وپ‌یه‌ی چ‌ژ‌ی خو‌ندنه‌وه فیکری نو‌ به‌ره‌مد‌ند‌ نه‌ک به‌م چه‌شنه‌ی ئ‌ستا باسی ل‌وه ده‌که‌ن.

ر‌مان‌نووسی نو‌ به‌هه‌موو ئیمکانیه‌ت‌کی یان به‌ته‌وزیف کردنی یاده‌وه‌ری خودی خ‌ی به‌حه‌بکه و که‌ره‌سته‌کانی ر‌مان شوناس به‌ده‌ست ده‌ه‌ند‌، خو‌نه‌ری قه‌یران پ‌ی وایه به‌ ئینشا یان په‌خشان نووسین ئه‌توان‌ ر‌مان بنووس‌، یان پ‌ی وایه به‌ چیر‌ک کردنی شیعر یان به‌شیعر کردنی چیر‌ک توانیو‌تی ده‌ق‌ک بنوس‌، له‌کات‌کدا ئه‌مانه هونه‌ری نووسین.

هونه‌ری نووسین له‌قه‌یراندا خ‌ی به‌رجه‌سته ناکاته‌وه ب‌ ئه‌وی تری خو‌نه‌ر، ب‌ نموونه ئه‌وه ب‌ته‌باو، که‌خو‌نه‌ری قه‌یران هه‌موو دایک‌ک به‌ میهره‌بان ده‌ناس‌ و هه‌موو باوک‌کیش به‌زا‌م، ئه‌مه ت‌نه‌گه‌یشتنه له‌هیومانیزم، به‌وپ‌یه‌ی که‌خه‌سه‌ه‌تی مر‌ق‌باش یان خراپ له‌ن‌وان‌ن‌ر و م‌ جیاوازی ناکات، ب‌یه به‌رجه‌سته‌کردنی دایک‌ وه‌کو میهره‌بان‌ک‌ له‌ده‌قه‌کاندا به‌وپ‌یه‌ی یه‌که‌م خاوه‌نی یاده‌وه‌ری مندا‌ه‌، باوکیش له‌ک‌مه‌گه‌ی ر‌ژه‌ه‌اتی خاوه‌ن ده‌سه‌ات و زا‌مه‌، ئه‌مه ب‌ته‌سه‌وابتی بیرکردنه‌وه، له‌کات‌کدا ئه‌م بیر‌که‌یه ز‌ر س‌زدارییه نه‌ک مه‌عریفی، چونکه له‌ ئه‌ده‌دا ئه‌وپه‌ی ب‌ سلوکی ئه‌گه‌یه‌ن‌ن‌ر و م‌ جودا بکر‌ته‌وه له‌ره‌فتار، باشترین نمونه‌ش له‌و جیاکارییه نا‌ل‌ژیکیه له‌ ده‌قه‌کانی ش‌رزاد هه‌سه‌ن ده‌بینین، که‌ له‌راستیدا حیکایه‌تی ج‌گیر لای دایکه و حیکایه‌تی جو‌هریش لای باوکه، باشترین نمونه‌ش ن‌قل‌تی (حه‌سار و سه‌گه‌کانی باوکم) ه.

له‌قه‌یراندا ج‌ر‌کی تر له‌ نووسه‌رمان هه‌یه له‌به‌ر ب‌ کاری د‌ت ئه‌م بن‌شته ئه‌جو‌ته‌وه و جار‌کی تر جیاوازی ن‌وان‌ن‌ر و م‌ له‌ ئه‌ده‌دا ئه‌که‌ن، ب‌ نموونه ئه‌گه‌ر وشه‌ی س‌کس له‌ نووسینه‌که‌ی ده‌ر به‌ن‌نین وه‌ک ئه‌وه وایه هیچی نه‌چنیب‌ت، ئه‌مه ده‌یسه‌لم‌ند‌ت که‌ خو‌نه‌ر له‌پ‌ناوی چه‌پاندنی س‌کسی ده‌خو‌ند‌ته‌وه، که‌ کاری هه‌رزه‌یه، نه‌ک خو‌نه‌ری جددی،

بـيـه نووسـه ريش ئـهـو داواكارـيـه وهـكو بهـندـبـيـژي گـڤـرا نـي
له نووسينه كانـي ره نـگـده دا تـه وهـ.

کافکا له رڼا مانې ته مریکا له سهر کښه ی له بیرچوونې یه ک جانتا له لایه ن کار ډ ما ښه وه دنیا یه ک بیان ډ ډنډ ته وه ډ ډ ته وه ی له گه ډ کلارادا حیواره که به رده وام ډ ډ ت، که چی ته وه ی مایه ی نه نگیه رڼا مانووسی ته مه ډ ډ سو ډ نډیش یه ک حیواری سهرنج ډ اک ډ ش ډ ډ شکه ش ناکات، ته و پرسیاره ش ډ ته ډ ډ شه وه ډ چی رڼا مانې کوردی گر ډ یه کی تیا نییه خو ډ نهر له سهری هه ډ وهسته بکات و بچ ډ ت وانه یه ک له لای فر ډ ډ ډ یان ی ډ نگ یان جاک لاکان بخو ډ ډ ته وه.

خوځنه ری قهیران هر بهرووکش ده خوځنده وه، هر بهسه تحیش ته نووس،
بیه بهرده وامیان ته دا نیه، بهواتای درژدادای یان
به کاره نانه وهی جوکه کان له زمانې رانه.

ئانا كارنينا ئە ۋە ئەگەر كەڭ دۇجار پەت نەخو ۋەندرايەو، بىر يەك جارىش موستەحقىت نىيە بىخو ۋەنىتەو، چۈنكى فەلسەفە نائو چىر ۋەكە نائەگەيەن ۋەتەنە چىكمەتە بىبەتەكە، نووسەر دەپ ۋەلە قسەكانىدا چىكمەتە ھەپ، ئەگىنا ھەموو كەس ۋە ئەتوان ۋە بنووس ۋە بىبەتە نووسەر لە روو ۋەگا ۋەتەجا ۋەيەكەو، لەكات ۋەكدا لەن ۋە ئەو ھەموو ئا ۋەزى ۋە فرەيى لەقەيرانەكان، مەبەست لەقەيرانى ۋەزانە ۋە ئەتوانىن بىبەن نەقۇمبەوون لەن ۋەقەيرانەكان لە ۋەزى ۋەك لەسەردەمەكان، دەبوو نووسەرى كورد باشتىن دەقى بنووسىبا، ئەمە لەناو ھونەرمەندانىشدا دەبوو باشتىن شان ۋەفەلم مەزىك ۋەرانى نىگار ۋەشى. ۋەتە، بەرھەم بە ۋەنرابا، كە ئەویش بىبە خەي جە ۋەكى ترە لە ۋەتارى ئا ۋەاستەكراو بە رووى ۋەگو ۋەگر ۋە بىنەر، ئەمە بىبە خەي دەلالت لەو دەكات، كە ھەموويان لەگە ۋەدەپ ۋەخو ۋەندەو ۋەدا راستگ ۋەنىن، لەكات ۋەكدا ۋەزىبەيان كە ۋەبخانەيان ھەيە ۋەرشەيان ھەيە ستەدەيان ھەيە، ئاستا بىبەمان دەرتەكەو ۋەئەمانە خو ۋەنەر ۋەگو ۋەگرى قەيران.

دیاره مه به‌ست له‌هونه‌ر رووی ده‌مم له ره‌سه‌نایه‌تی نییه، نموونه‌ی ئەو مه‌قام و گۆرانییه و باب‌ه‌ته توحفه ئاسا‌کانی فەلک‌لاری کوردی نییه.

لايه نـكى ديكه قهيرانى خوـندنه وه، ئه وه يه كه سـك نا بينين په نجه بـ
به راودكار يه كان ببات و قسه ي خـى هـه بـ، له بهرام بهردا وه ك
بيا نوويه ك دهـن باوى ئه ده بى به راوردكارى نه ماوه، كه ده بـ
له هـموو كاتـكـدا گرنگى بهم ته وه ره بدرت و له بـاو كراوه و گـڼـقار
و مونا قه شه ي رـژانه دا ره نگېدا ته وه، بـئـه وه ي كه خوـچـى دى به
ده قى وه رگيراو يان لاسايى كړنه وه خـى سـرقا بـكـات و زه مهن به فيـ
بدات.

بـ ڪڍي ٿو رهه نده ٿه ده ٻيا نه شي، ڪه به مه به ستي جه ده لي ٿه ده بي

قسه مان ٲٲوه كردوو، يان په نجه دانان له سر كه موكو ٲٲه كاني ره وته كه، ده كر ٲٲاژه به ٲٲاچوونه وو باشتړكردنى بكه ين، كه هاوكات ئه مه له جيهانى عره بى و رٲٲه ٲٲاى ناوينش به گشتى بوونى هه يه، كه زه مه نٲكه وه كو دهر دٲكه سهر يهه ٲٲاوه، ههروهك رٲٲا مه نووسى عره ب سهر ئه بو فخر له خو ٲٲدنه وه يه كيدا له ژر ناوى (عهره ب و خو ٲٲدنه وه) دا ده ٲٲت، يه كٲكه له هٲكاره هه ره دياره كان بٲ ئه م كٲشه يه، غيا بى ٲٲٲه ژه ي سهره ٲٲدانه وه و به رته سك كردنه وه رٲٲٲى بزووتنه وه ي سياسى ريشه يه، ههروهك ئه بينين لٲره يش، لم جوگرافيه ي خٲماندا به هه مان حاٲه تدا تٲده ٲه ين، كه مه به ست لٲى خستنه وه سر ئا قار و رٲٲه وى درووستى خٲه تى.

كاتٲكه لٲره وه زانيمان خو ٲٲه رى قهيران كٲه، ده توانين هوكميش به سر قهيرانى خو ٲٲدنه وه بده ين، چونكه قهيرانى خو ٲٲدنه وه له ئه نجامى ئه و دٲخه وه سهرچاوه ي گرتووه، كه نه وه ي ٲٲش خٲيان به م ستا يٲه مامه ٲٲه يان له تهك ده قدا كردوو، بٲه كه داواى ده قٲكى ناياب يان جوان ده كه ين، ئه و بيانووه دٲته وه، كه هه رچيهك بنووسين و به ره م به ٲٲنن، به هاى نييه، چونكه قهيرانى خو ٲٲدنه وه يه، ئه مه كاريگه رى خو ٲٲه رى قهيرانه نهك قهيرانى خو ٲٲدنه وه.